Rzeczpospolita ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce

W tym roku obchodzimy jubileusz 90-lecia powołania do życia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Z tej okazji prezentujemy Państwu krótką historię ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich

Dr Magdalena Lewandowska

ZUS | ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

Trudne początki

Początki ubezpieczeń społecznych w Europie to lata 80. XIX w. Polska znajdowała się wówczas pod zaborami i na jej ziemiach obowiązywało prawodawstwo trzech różnych zaborców.
Po odzyskaniu niepodległości należało ujednolicić przepisy i dostosować je do potrzeb młodego, nowoczesnego państwa. Pracom tym towarzyszyły gorące dyskusje na łamach prasy i w parlamencie.

DZIENNIK USTAW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
№ 51.
11 lipca Rok 1933.
TREŚĆ:
USTAWA
Poz.: 396.—z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 963
396.
Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującą (wraz) brzmi:
USTAWA
z dnia 28 marca 1933 r.
o ubezpieczeniu społecznem.
CZĘŚĆ I.
ZAKRES UBEZPIECZENIA.
Rozdział pierwszy.
Przepis wstępny.
Art. 1. Ustawa niniejsza określa następujące rodzaje ubezpieczeń:
1) na wypadek choroby i macierzyństwa (art. 90 — 114);
2) na wypadek niezdolności do zarobkowania lub śmierci osoby ubezpieczonej (art. 134 — 178):
a) wskutek wypadku w zatrudnieniu lub choroby zawodowej,
b) wskutek wszelkich przyczyn.
Rozdział drugi.
Obowiązek ubezpieczenia.
Art. 2. (1) Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają z zastrzeżeniem art. 4, 5 i 6 wszystkie osoby pracy najemnej lub w stosunku służbowym.
(2) Obowiązkowi ubezpieczenia z zastrzeżeniem art. 4, 5 i 6 podlegają również:
a) uczniowie, terminatorzy, wolontarjusze i praktykanci,
b) zatrudniani przez pracodawcę jego krewni i powinowaci z wyjątkiem małżonka,
c) chałupnicy i osoby z nimi pracujące,
d) więźniowie, jeżeli są zatrudnieni w myśl art. 19, 20 i 22 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 2 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa (Dz. U. R. P. Nr. 29, poz. 272).
Art. 3. Do czasu wejścia w życie ustawy o pracy chałupniczej, ustalającej definicję chałupnika, za chałupników w rozumieniu ustawy uważane są osoby, które zawodowo wyrabiają, przerabiają lub wykończają własną pracą, chociażby korzystały z pomocy osób innych, przedmioty zamówione przez osobę lub więcej przedsiębiorców (fabrykantów, kupców, majstrów, pośredników i t. p.) na zwyczaj z dostarczanych przez nich materiałów, jeżeli ta praca wykonywana jest zazwyczaj dla przedsiębiorcy i na jego rzystrz i jeżeli osoby te pracują we własnem mieszkaniu lub w ikłankalnikach innem miejscu, w którem tryb pracy nie jest normowany przez przedsiębiorcę.
Art. 4. Obywatele polscy, zatrudnieni zagranicą w polskich przedstawicielstwach dyplomatycznych i stałowych konsulatach, jeżeli nie są obowiązkowo ubezpieczeni na podstawie ustawodawstwa, obowiązującego w miejscu zatrudnienia, podlegają w myśl ustawy niniejszej obowiązkowi ubezpieczenia tylko w zakresie art. 1 pkt. 2. Osoby te mogą być od tego ubezpieczenia zwolnione na własne żądanie, jeżeli są dobrowolnie ubezpieczone na wypadek lub śmierci osoby ubezpieczonej.
Art. 5. (1) Nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia, określonego ustawą niniejszą:
1) funkcjonarjusze państwowi, podlegający ustawie z dnia 11 grudnia 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnem funkcjonarjuszów państwowych i zawodo-

DZIENNIK USTAW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
29 października
№ 95.
Rok 1934.
TREŚĆ:
ROZPORZĄDZENIA PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ:
Poz.: 854.—z dnia 24 października 1934 r. Prawo o sądach pracy 1993
855.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2016
856.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2018
857.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2020
858.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2025
859.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2026
860.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2027
861.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2029
862.—z dnia 24 października 1934 r. o zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznem 2030
ROZPORZĄDZENIE MINISTRA
Poz.: 863.—Zarządzenie z dnia 24 października 1934 r. w sprawie osobowych spraw, w zakresie ubezpieczeń społecznych 2034
854.
ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ
z dnia 24 października 1934 r.
Prawo o sądach pracy.
Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 15 marca 1934 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 232) postanawia co następuje:
I. Właściwość.
Art. 1. §. 1. Sądy pracy rozstrzygają wszystkie spory w sprawach, wynikających z bezpośredniego stosunku pracy, w którym:
1) zatrudnia się przynajmniej 10 osób,
2) są stosunki zbiorowe,
3) z umowy o pracę zawiązuje:
a) spółka akcyjna,
b) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością,
c) spółdzielnia,
d) z nakazania do instytucji ubezpieczeń społecznych, lub instytucji samorządowych lub kas zapomogowych, jeżeli ustawa lub statut takiej instytucji

Ustawa scaleniowa
i Rozporządzenie
Prezydenta RP

Przedwojenna
siedziba Centrali ZUS

Tworzenie polskiego systemu ubezpieczeń społecznych trwało ponad 15 lat i zakończyło się uchwaleniem ustawy scaleniowej (28 marca 1933 r.) oraz podpisaniem przez Prezydenta Ignacego Mościckiego rozporządzenia (24 października 1934 r.) nowelizującego tę ustawę i powołującego do życia Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Nowoczesne państwo – nowoczesna instytucja

Przedwojenny polski system ubezpieczeń społecznych był jednym z najnowocześniejszych w Europie. Zaplanowano go jako istotny element projektu nowoczesnego, stabilnego państwa.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych stał się ważną instytucją realizującą zadania z zakresu polityki społecznej państwa. Oprócz poboru składek i wypłaty świadczeń prowadził zakrojone na szeroką skalę akcje propagujące BHP, higieniczny tryb życia, szczepienia ochronne, wczasy pracownicze.

Szczepienia dzieci ze szkoły powszechnej we Lwowie 1939 r.

Kolonie letnie dla dzieci

Wystawa antyalkoholowa

Plakat promujący BHP

Nowoczesne państwo – nowoczesna instytucja

ZUS od początku swojego istnienia wykorzystywał nowoczesne metody matematyczne i statystyczne do konstruowania preliminarzy budżetowych, obliczania prognoz aktuarialnych, sporządzania bilansów itp. Dbał także o jak najwyższy poziom kadr – organizował i finansował staże dla studentów kierunków ekonomicznych i medycznych; pracownicy poddawani byli okresowej ocenie.

Okładki czasopism wydawanych przez instytucje ubezpieczeniowe

Sprawozdanie z działalności

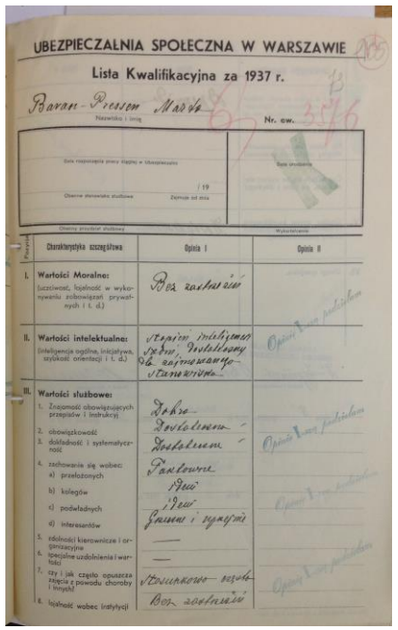

Ocena okresowa pracownika ZUS

Świadectwo moralności

Zakład współpracował także z uczelniami oraz instytucjami naukowymi (Instytut Spraw Społecznych, Rada Naukowo-Lekarska), finansował badania naukowe, wydawanie czasopism naukowych i popularno-naukowych.

Pod okupacją – chlubne karty w historii ZUS

W czasie wojny ZUS funkcjonował tylko na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Wypłacał zasiłki dla Polaków. Pracownicy ZUS brali czynny udział w walce z okupantem. W ubezpieczalniach społecznych zatrudniano Polaków czynnie działających w konspiracji (np. żołnierze Armii Krajowej pracowali często jako stróże i dozorcy). Lekarze wystawiali zwolnienia z pracy osobom biorącym udział w akcjach dywersyjnych lub zagrożonych wywiezieniem na roboty do Niemiec. Pracownicy ZUS celowo opóźniali ściąganie składek od polskich firm lub wręcz w ogóle ich nie pobierali. Pracownicy ZUS z bronią w ręku brali udział w Powstaniu Warszawskim.

Zbombardowana Centrala ZUS

"A wounded soldier of the Polish Home Army receiving First Aid in the street"

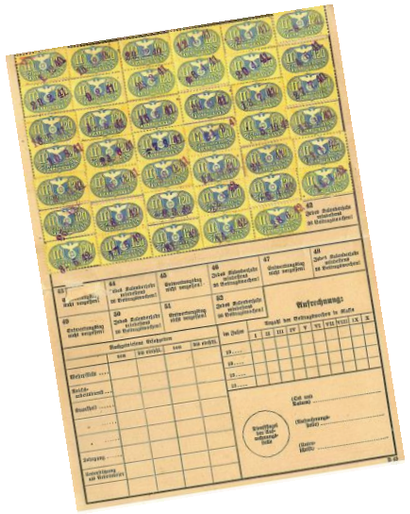

Karta poboru składek

Tablica pamiątkowa w Centrali ZUS

Budowanie na gruzach

Tuż po zakończeniu działań wojennych ZUS wznowił swoją działalność. W bardzo trudnych, pionierskich warunkach jego pracownicy organizowali na nowo placówki Zakładu i wypłacali świadczenia. Ubezpieczeniami obejmowano coraz większą liczbę osób.

Wznowiono też współpracę z instytucjami naukowymi.

W powojennej rzeczywistości ZUS był jedną z nielicznych instytucji niezależnych finansowo. Scentralizowane państwo starało się jednak sukcesywnie ograniczać samodzielność Zakładu:

1950 r. – zniesiona została samodzielność funduszy ubezpieczeniowych,

1951 r. – finanse ubezpieczeń społecznych włączono do budżetu państwa – składki na ubezpieczenie stały się parapodatkiem.

W początkach lat 50. zakończono współpracę z instytucjami naukowymi.

Pracownicy ZUS przy odgruzowywaniu Warszawy

Warszawa w latach 50. XX w.

Wrocław w 1945 r.

Likwidacja i reaktywacja ZUS

W roku 1955 Zakład Ubezpieczeń Społecznych został zlikwidowany.

Zadania ZUS przejęły:

- **związki zawodowe (świadczenia krótkoterminowe – zasiłki),**
- **Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej świadczenia długoterminowe – renty i emerytury).**

Rozwiązanie takie nie sprawdziło się i po pięciu latach, w 1960 r., reaktywowano Zakład. Powołanych zostało wówczas do życia 17 oddziałów ZUS. W roku 1975 wprowadzona została reforma administracyjna kraju - powstało 49 województw. W ZUS utworzone zostały nowe oddziały. Było ich w sumie 55.

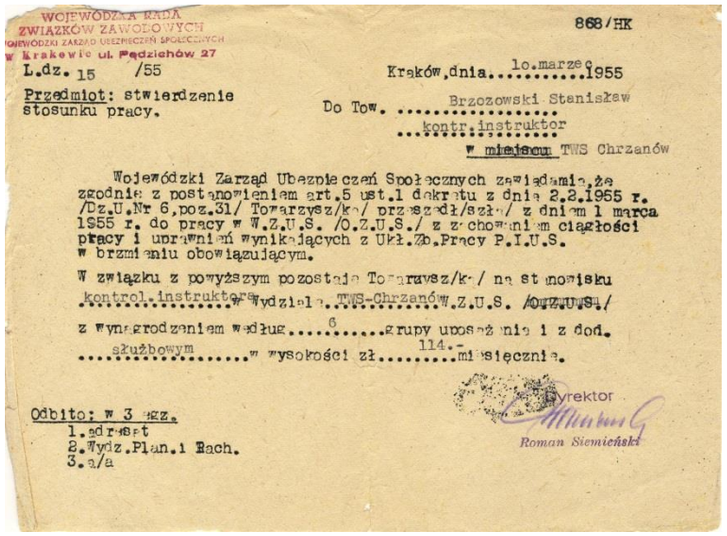

WOJEWÓDZKA RADA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH
WOJEWÓDZKI ZARZĄD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH
w Krakowie ul. Pędzichów 27

868/HK

L.dz. 15 /55

Kraków, dnia 10. marca 1955

Przedmiot: stwierdzenie stosunku pracy.

Do Tow. Brzozowski Stanisław
kontr. instruktor
w miejscu TWS Chrzanów

Wojewódzki Zarząd Ubezpieczeń Społecznych zawiadamia, że zgodnie z postanowieniem art. 5 ust. 1 dekretu z dnia 2.2.1955 r. /Dz.U.Nr 6, poz. 31/ Towarzysz/ka/ przeszedł/szła/ z dniem 1 marca 1955 r. do pracy w W.Z.U.S. /O.Z.U.S./ z zachowaniem ciągłości pracy i uprawnień wynikających z Ukł. Zb. Pracy P.I.U.S. w brzmieniu obowiązującym.

W związku z powyższym pozostaje Towarzysz/ka/ na stanowisku kontrol. instruktora Wydziału TWS-Chrzanów Z.U.S. /OZUS/ z wynagrodzeniem według 6 grupy uposażenia i z dod. służbowym 114.- wysokości zł. miesięcznie.

Dyrektor
Roman Siemieński

Odbito: w 3 egz.
1. adresat
2. Wydz. Plan. i Rach.
3. a/a

Przeniesienie pracownika ZUS do pracy w Związkach Zawodowych

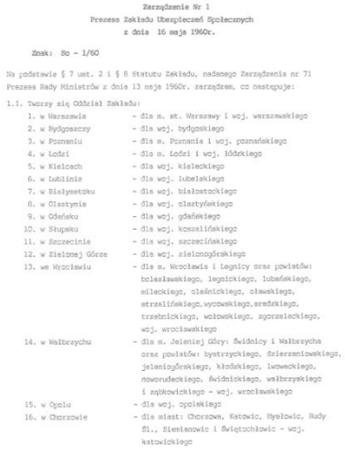

Zarządzenie Nr 1
Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
z dnia 16 maja 1960r.

Znak: Sc - 1/60

Na podstawie § 7 ust. 2 i § 8 Statutu Zakładu, nadanego Zarządzeniem nr 71 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 maja 1960r. zarządzam, co następuje:

1.1. Tworzy się Oddział Zakładu:

1. w Warszawie - dla m. st. Warszawy i woj. warszawskiego
2. w Bydgoszczy - dla woj. bydgoskiego
3. w Poznaniu - dla m. Poznania i woj. poznańskiego
4. w Łodzi - dla m. Łodzi i woj. łódzkiego
5. w Kielcach - dla woj. kieleckiego
6. w Lublinie - dla woj. lubelskiego
7. w Białymstoku - dla woj. białostockiego
8. w Olsztynie - dla woj. olsztyńskiego
9. w Gdańsku - dla woj. gdańskiego
10. w Słupsku - dla woj. koszalińskiego
11. w Szczecinie - dla woj. szczecińskiego
12. w Zielonej Górze - dla woj. zielonogórskiego
13. we Wrocławiu - dla m. Wrocławia i legnicy oraz powiatów: bolesławskiego, legnickiego, lubańskiego, milickiego, oleśnickiego, oławskiego, strzelińskiego, wyrowskiego, średzkiego, trzebnickiego, wołowskiego, zgorzeleckiego, woj. wrocławskiego
14. w Wałbrzychu - dla m. Jeleniej Góry: Świdnicy i Wałbrzycha oraz powiatów: bystrzyckiego, dzierżoniowskiego, jeleniogórskiego, kłodzkiego, lwóweckiego, nowomiejskiego, świdnickiego, wałbrzyskiego i ząbkowickiego - woj. wrocławskiego
15. w Opolu - dla woj. opolskiego
16. w Chorzowie - dla miast: Chorzowa, Katowic, Mysłowic, Rudy Śl., Siemianowic i Świętochłowic - woj. katowickiego

Zarządzenie Prezesa ZUS – powołanie oddziałów 1960 r.

Pracownicy oddziału w Białymstoku

Reforma emerytur i początek elektronizacji instytucji (1960-1990)

W latach 60. i 70. często zmieniał się sposób naliczania wysokości świadczeń.

Próbowano wyrównać dysproporcje pomiędzy świadczeniami z tzw. „starego i nowego portfela”.

Na przełomie lat 60. i 70. XX w. w Zakładzie pojawiły się pierwsze elektroniczne maszyny obliczeniowe.

W 1982 r. ustawą o zabezpieczeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin

- **wprowadzono roczną waloryzację świadczeń**
- **wyrównano wcześniejsze dysproporcje w zakresie świadczeń**

W 1986 r. powstał Fundusz Ubezpieczeń Społecznych – ubezpieczenia społeczne ponownie zostały wydzielone z budżetu państwa.

Pierwsze maszyny obliczeniowe w ZUS Koniec lat 60. XX w.

Kolejka przed okienkiem w ZUS lata 80. XX w.

Sala komputerowa w Centrum Informatyki ZUS lata 80. XX w.

Powrót do dobrych tradycji

Zakład Ubezpieczeń Społecznych odegrał znaczącą rolę w transformacji ustrojowej lat 90. XX w.

W 1999 roku reforma systemu ubezpieczeń społecznych wprowadziła zmianę sposobu obliczania emerytury, której wysokość miała odtąd zależeć od sumy odprowadzonych składek, a nie, jak wcześniej głównie od stażu pracy. Był to kompromis pomiędzy współczesną potrzebą indywidualnego kształtowania swojej przyszłości a zasadą solidaryzmu społecznego.

W XXI wieku ZUS stał się liderem w administracji publicznej w dziedzinie wprowadzania e-usług takich jak e-Składka, e-ZLA czy e-akta, wpisując się tym samym w projekt e-państwa.

Rozpoczął także zakrojone na szeroką skalę projekty edukacyjne i współpracę z uczelniami oraz ośrodkami naukowymi.

Można więc powiedzieć, że historia zatoczyła pełne koło - przed wojną ZUS był bowiem jedną z najnowocześniejszych instytucji ubezpieczeniowych w Europie.

Sala obsługi klientów

Serwery w Centrali ZUS

Dziękuję za uwagę

ZUS | ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH